

УДК 78.03[655.413:2](477.84)«18»

DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.61.2025.347303>

Б. Є. Жулковський

ORCID: 0000-0001-8435-5201

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

B. Zhulkovskyi

Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University

**ДІЯЛЬНІСТЬ АРХІЄРЕЙСЬКОГО ХОРУ
ПОЧАЇВСЬКОЇ ЛАВРИ У 1830-х — 1860-х рр.
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

*Activities of the Bishop's Choir of the Pochaiv Lavra
in the 1830's — 1860's*

(Based on Materials from the State Archives of Ternopil Region)

Установлено виняткову історичну місію архієрейського хору Почаївської лаври. Відзначено його помітний вплив на розвиток української духовної музики XIX ст. Розкрито імена видатних регентів і талановитих співаків хору 1830–1860-х рр. З'ясовано проблеми освітнього рівня та матеріального забезпечення представників цього колективу. Окреслено особливості репертуарної політики та жанрово-стильової палітри виконуваних піснеспівів. Зауважено кооперацію з Варшавським та Житомирським кафедральними хорами.

Ключові слова: Почаївська лавра, архієрейський хор, регенти та співаки, репертуар, жанри, музичні стилі, історія музичної культури.

The relevance of the topic is due to the lack of professional music-historical works dedicated to the activities of the bishop's choir of the Pochaiv Lavra — one of the best Ukrainian artistic groups of the mid-19th century. The Pochaiv Monastery is a special phenomenon (locus) of culture, which was influenced by various historical, confessional, national and artistic factors. The musical life of this centre was also diverse. It is currently being studied on the material of Basilian old prints of the mid-18th — first third of the 19th century — liturgical books, staff-notation Heirmologia and Bohohlasnyky. The source base of our article is more than a hundred cases from the fund 258 «Spiritual Council of the Pochaiv Lavra» of the State Archive of the Ternopil Region. They contain decrees of the Russian emperors and the Holy Synod, orders of the Volyn and Warsaw spiritual consistories, minutes of meetings of the Spiritual Council, and other documents (inventories, information, reports, correspondence, letters). The 1830–1860's are

undoubtedly one of the brightest periods in the glorious history of the bishop's choir of the Pochaiv Lavra. Since then, many names of famous conductors have survived, namely: Vasyl Ochkovskiy, Deacon Luka Pavlovskiy, Viktor Terletskiy, Fedir Chervinskiy, Stefan Vladymyrskiy, Hryhoriy Hlovatskiy, Vasyl Kolyadynskiy and Mykhailo Pashuta. Many clergymen of the choir received their education at the Volyn Theological Seminary and the Pochaiv Theological School. They lived and ate free of charge in the Lavra, were provided with clothes, shoes and other things necessary for existence. The basis of the choir's repertoire was the usual St. Petersburg court chant, to which were added the invariable chants of the All-Night Vigil and the Liturgy of John Chrysostom, as well as paraliturgical genres. Liturgical works and concerts by prominent Ukrainian composers Dmytro Bortnyanskiy and Archpriest Petro Turchaninov were often performed. The bishop's singers of the Pochaiv Lavra were often involved in the choirs of the Warsaw and Volyn dioceses.

Keywords: Pochaiv Lavra, bishop's choir, conductors and singers, repertoire, genres, musical styles, history of musical culture.

Актуальність теми зумовлена відсутністю фахових музично-історичних праць, присвячених діяльності архієрейського хору Почаївської лаври — одного з найкращих українських художніх колективів середини XIX ст.

Український церковний спів XIX ст. розвивався навколо кількох головних осередків (Костюк, Н. О. 2011), з-поміж яких Києво-Печерська лавра, Софійський собор, Львівська і Перемишльська кафедри. В ньому відбулися переосмислення творчої спадщини композиторів-класиків та кристалізація романтичного стилю.

Почаївський монастир — особливий феномен (локус) культури, що зазнав впливу різних історичних, конфесійних, національних та мистецьких чинників. Розмаїттю було і літургійно-музичне життя цієї обителі; воно краще вивчене на матеріалі василіанських стародруків середини XVIII — першої третини XIX ст.¹: нотолінійних Ірмологіонів, Богогласників, ненотованих книг.

Історіографія. Українські вчені студювали загальну історію Почаївської лаври (Амвросий (Лотоцкий), архімандрит 1886; Гудима, А. 2003; Мяскова, Т. 2022; Чернихівський, Г. & Балюх, В. 2006; Огієнко, І. І. 1961; Бойцун, Л. 1998; Хойнацкий, А. 1897; Шумовський, А. 1962)² або окремих періодів її існування (Бистрицька, Е. 2020; Булига, О. С. 2017)³. Поодинокі розвідки тор-

¹ Бочковська, В. Г. Каталог видань Почаївського та Унівського монастирів XVIII–XX ст. з колекції Музею книги і друкарства України. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008.

² Трегубенко Т. М. Українські церковні музичні осередки кінця XVI–XVIII ст.: особливості формування та діяльності. Дис. ... к. і. н. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2019. С. 90.

³ Бочковська В. Г. Почаївський духовний осередок в історії і культурі українського народу XVIII — 30-х років XIX ст. Дис. ... к. і. н. Київ: Київський національний університет імені Тараса

каються сакральної архітектури та оздоблення лаври (Гуменюк, Б. О. 2014; Дячок, О. М. 2017), її стародруків, зокрема нотних¹. Богослужбовому співу Києво-Печерської лаври присвячено дисертацію Дмитра Болгарського² і фрагменти монографій А. Кізлової (Кізлова, А. 2019) та О. Перепелюк (Перепелюк, О. 2021). Деякі роботи приділено історії літургійного співу й музичної освіти XIX ст. (Костюк, Н. 2018; Шамаєва, К. 1996; Жулковський, Б. 2020). Дві праці стосуються стильових особливостей петербурзького придворного наспіву (впровадженого у Почасві³) (Dunlop, С. 2000; Harri, J. 2011).

Джерельну базу становить понад сто справ із фонду 258 «Духовний собор Почаївської лаври» Державного архіву Тернопільської області⁴, де зберігаються укази російських імператорів і Найсвятішого синоду, розпорядження Волинської та Варшавської духовних консисторій, протоколи засідань духовного собору та інші документи (інвентарі, відомості, звіти, рапорти і листи)⁵.

Раритетні видання, пов'язані з богослужінням та співацьким мистецтвом Почаївського монастиря, нині зберігаються у відділах стародруків та рідкісних видань і бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства; цінні манускрипти — у відділі фондів рукописної спадщини Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (фонди 231, 313, 225). Серед них — нотолінійні Ірмологій, Октоїх, ненотовані Мінеї⁶.

Окремі документи Почаївської лаври наявні в Центральному державному історичному архіві України у м. Києві (фонд 2098) і Центральному державному історичному архіві України у м. Львові (фонд 684), а також в Архіві польської провінції домініканців у м. Кракові (23 рукописні матеріали).

Методологічною базою дослідження є принцип історизму та методи евристики, аналізу, синтезу історичних джерел. Більшість виявлених і систематизованих архівних справ використовується в науково-дослідницькій діяльності вперше. Проблематика статті яскраво міждисциплінарна, що полягає

Шевченка, 2018; Дудар В. Л. Громадсько-політичний та культурний вплив Почаївського монастиря на населення Волині (XIX — початок XX ст.). Дис. ... к. і. н. Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, 2008; Мартинів Ю. І. Правове становище та фінансово-господарська діяльність Почаївської лаври у 1831–1914 рр. Дис. ... к. і. н. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2018.

¹ Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки. Київ: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 2011.

² Болгарський Д. А. Києво-Печерський розспів як церковно-співочий феномен української культури. Автореферат дис. ... кандидата мистецтвознавства. Київ: Національна музична академія України імені П. І. Чайковського, 2002.

³ Державний архів Тернопільської області (Держархів Тернопільської обл.). Ф. 258. Оп. 3. Спр. 29. 1832 р. 31 арк.

⁴ Державний архів Тернопільської області: Офіційний сайт. URL: <https://archives.te.gov.ua/>

⁵ Державний архів Тернопільської області: Путівник. Тернопіль: Астон, 2011.

⁶ Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ф. 313. № 32. 264 арк. 1660-ті — 1680-ті рр. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0003100>

в синтезі низки загальнонаукових і спеціальних історичних методів, літургійних та мистецтвознавчих підходів.

Наукова новизна полягає у введенні до сучасного гуманітарного дискурсу постатей регентів і співаків архієрейського хору Почаївської лаври, відомостей стосовно їх навчання та матеріального забезпечення, особливостей репертуарної політики й співпраці з іншими єпархіальними хорами.

Метою дослідження є відновлення історії діяльності архієрейського хору Почаївської лаври 1830–1860-х рр. Нижня хронологічна межа пов'язується з передачею 1831 р. монастиря від греко-католиків до православних. Верхня — з наявністю справ у Державному архіві Тернопільської області.

Розглянемо проблеми складу хору, освіти та утримання регентів і співаків, підбору репертуару, жанрово-стильової палітри, взаємозв'язків з іншими тогочасними хоровими колективами.

Склад хору

В матеріалах архіву містяться відомості про регентів, співаків та їхніх наставників (характеристики деяких керівників, членів колективу, дані про їх прийняття, звільнення, успішність, поведінку, прохання регентів і співаків на адресу духовного собору лаври, резолюції, відповіді на них).

1832 р. основу архієрейського хору лаври становили запрошені співаки, які прибули з Аннополя разом із єпископом Волинським Амвросієм (Морсвим; 1785–1854) та низкою церковнослужителів. Чисельність співаків сягала 24 осіб. Основним завданням хору було створити надійну альтернативи колишньому співу греко-католицьких василіанських монахів¹, котрі виконували гімни в супроводі органу, струнних і духових інструментів.

Чимало справ пов'язані з персоналіями регентів хору; з-поміж них Василь Очковський і диякон Лука Павловський², Віктор Терлецький³, Михайло Пашута і Федір Червінський⁴, Стефан Владимирський⁵, Григорій Гловацький та Василь Колядинський⁶. Викладачів і наглядачів за хором⁷ стосується низка документів, де наявні імена священників Тимофія Романовського і Василя Садовського, ієромонахів Кипріяна, Митрофана, Єфрема, Гервасія та Мелітона. До обов'язків останніх входив нагляд за успіхами хлопчи-

¹ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 3. Спр. 10. 1832 р. Арк. 16 зв. — 17 зв.

² Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1459. 1848 р. 10 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1430. 1848–1849 рр. 21 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1497. 1849 р. 8 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 2. Спр. 628. 1849 р. 14 арк.

³ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1647. 1851–1852 рр. 19 арк.

⁴ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1898. 1854 р. 68 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1899. 1854 р. 92 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1900. 1854 р. 77 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1901. 1854–1855 рр. 36 арк.

⁵ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2191. 1859 р. 12 арк.

⁶ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2304. 1861–1862 рр. 15 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2583. 1863 р. 37 арк.

⁷ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 975. 1840 р. 4 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1485. 1848 р. 7 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2551. 1863 р. 3 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2571. 1863 р. 5 арк.

ків у навчанні, їхнім моральним станом, поведінкою, забезпеченням безкоштовним проживанням, харчуванням, одягом і взуттям, чистотою й порядком у помешканні. Це було прописано в спеціальній інструкції для духовенства — наглядачів хору¹. З-поміж хористів були хлопчики (партії дискантів і альтів) та чоловіки (партії тенорів і басів)².

Одним із найкращих регентів хору був диякон Лука Павловський, з постаттю якого пов'язано найбільше матеріалів. Він мав досвід псаломницької практики й дияконського служіння, перебував на повному утриманні монастиря, одержував регулярні фінансові виплати. За його керівництва архіерейський хор збільшився кількісно, розширився його репертуар за рахунок творів видатних композиторів тієї доби, зокрема корінних українців Дмитра Бортнянського і протоієрея Петра Турчанинова. За кілька років діяльності регент підготував чимало співаків, яких запросили до складу Варшавського та Житомирського хорів.

Навчання співаків

Архіерейські хористи здобували ґрунтовну освіту в Почаївському духовному училищі (хлопчики) та Волинській духовній семінарії (юнаки). Збереглися архівні справи про їхню успішність, поведінку³, а також забезпечення навчальними програмами, новими підручниками й посібниками⁴. Зокрема, до однієї з архівних справ включено програму з літургики⁵ — науки про богослужіння. Її перший розділ присвячено храму та його частинам, церковному начинню й священним ризам; другий — різним видам церковних служб (Вечірня, Повечір'я, Полуночниця, Утренья, Часи, Літургія). В іншій справі вміщено назви предметів для духовного училища — катехізис, грецька, латинська, слов'янська і російська мови, арифметика, а також нотний обиходний спів⁶.

¹ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1485. 1848 р. Арк. 5–5 зв.

² Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 706. 1836 р. 10 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 2. Спр. 520. 1846 р. 3 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 2. Спр. 554. 1848 р. 5 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 2. Спр. 585. 1849 р. 94 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1551. 1849–1850 рр. 94 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1652. 1851–1853 рр. 151 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1981. 1855–1856 рр. 264 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 2. Спр. 830. 1860 р. 5 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2530. 1863 р. 13 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2616. 1864 р. 4 арк.

³ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 536. 1834 р. 4 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 2. Спр. 585. 1849 р. 94 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1977. 1856 р. 88 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1979. 120 арк. 1856–1857 рр.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1980. 1857 р. 102 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2469. 1861–1862 рр. 42 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2615. 1864 р. 20 арк.

⁴ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1551. 1849–1850 рр. 94 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1652. 1851–1853 рр. 151 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2530. 1863 р. 13 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2750. 1867 р. 6 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2767. 1867–1868 рр. 12 арк.

⁵ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2573. 1863 р. Арк. 18–20 зв.

⁶ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 975. 1840 р. Арк. 1–2.

1832 р. велася полеміка стосовно стилю обиходного співу Почаївської монастиря. Спершу тут планували запровадити розспів Києво-Печерської лаври (який на той час повністю викристалізувався). До Почаївської лаври відрядили здібного співака соборної церкви Києво-Печерської лаври ієродиякона Геронтія (Федота Мілічева)¹ для викладання (Шамаєва, К. 1996, с. 34).

Відповідно до указів Найсвятішого синоду, 1832 р. до Почаївської лаври відправилися клірики Петербурзького придворного собору протодиякон Павло Дашковський та псаломник Василь Нікітін (Хойнацкий, А. 1897, с. 151). Вони кілька місяців навчали членів архієрейського хору традиціям нового стилю богослужбового співацького мистецтва — придворного наспіву². Відомо, що останній виформувався ще у другій половині XVIII — першій чверті XIX ст. за помітної участі українських музикантів (насамперед видатного композитора та директора Придворної співацької капели Дмитра Бортнянського; 1751–1825). Згодом придворний наспів став панівним у Почаївській лаврі.

Матеріальне забезпечення

Архієрейські співаки безкоштовно проживали й харчувалися в Лаврі. З-поміж архівних документів нерідко трапляються справи стосовно купівлі їжі³, одягу, взуття⁴ для монастирських хористів, а також їх частого фінансового стимулювання⁵. На території Почаївської лаври збудували спеціальний співацький корпус, де проживали хористи й окремі послушники⁶; його регулярно ремонтували⁷. До архієрейських співаків завжди ставилися з великою пошаною і пієтетом духовенство, братія, парафіяни й паломники Лаври; їм постійно надавалося чимало привілеїв.

Репертуар хору

Більшість творів, які виконував хор, становили обиходні піснеспіви петербурзького придворного наспіву (стихири, догматики, кондаки, тро-

¹ Центральний державний історичний архів України у м. Києві. Ф. 128. Спр. 884. 1832 р. Арк. 22.

² Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 3. Спр. 29. 1832 р. 31 арк.

³ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 576. 1835–1836 рр. 20 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 734. 1837–1838 рр. 34 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 836. 1838–1839 рр. 31 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 2. Спр. 486. 1845 р. 10 арк.

⁴ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2220. 22 арк. 1859–1860 рр.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1385. 1847 р. 6 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1732. 1853–1854 рр. 9 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2006. 1856 р. 6 арк.

⁵ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 706. 1836 р. 10 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 2. Спр. 582. 1848 р. 12 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 2. Спр. 623. 1849 р. 8 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 2. Спр. 624. 1849 р. 6 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 2. Спр. 626. 1849 р. 30 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2304. 1860–1862 рр. 15 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2524. 1863 р. 4 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2952. 1868 р. 33 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 3. Спр. 150. 1897–1929 рр. 541 арк.

⁶ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1369. 1847 р. 3 арк.

⁷ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2503. 1862–1863 рр. 24 арк.

парі, богородичні, ірмоси, катавасії, антифони, прокимни). Вони звучали на вісім гласів, залежно від змісту вербального тексту, приурочення та моделі (самоподобну). Деякі жанри (наприклад, стихири) виконувалися з канонархом — читцем, котрий виголошував фрагменти тексту *recto tono* або *lectio solemnis*, які невдовзі повторював хор. Недільні й святкові богослужіння супроводжувалися антифонним співом архієрейського та братського хорів Лаври.

Петербурзький придворний наспів був новим стилем (чи комплексом різних наспівів), де органічно поєдналися монодійні архетипи й чотириголова гармонізація. Дослідники відзначили його спорідненість із народними піснями, зокрема українськими, та партесним концертом, а також із київським, грецьким і болгарським наспівами та розпівом Києво-Печерської лаври (Dunlop, С. 2000; Harri, J. 2011). Про цей особливий стиль співу схвально відгукувалися визначні французький та німецький композитори-романти Гектор Берліоз (1803–1869) і Роберт Шуман (1810–1856), а також інші видатні сучасники.

У 1830–1840-ві рр. Почаївська лавра купила ноти літургійних піснеспівів у Придворній співацькій капелі в Петербурзі¹. Ненотовані книги, які використовували для співу й читання, було придбано в Москві² або видруковано в самому Почаївському монастирі³. У лаврській бібліотеці й архіві регулярно перевіряли наявність і стан збереженості рукописів та друків⁴. Наприкінці ХІХ ст. складено алфавітний покажчик усіх книг⁵.

Окремі архівні справи містять перелік творів, які виконував архієрейський хор Почаївської лаври, котрий склали диякон Лука Павловський та писар духовного собору⁶. Серед них постають 35 концертів для одного хору Дмитра Бортнянського та кілька його концертів для двох хорів, окремі богослужбові й паралітургійні твори протоієрея Петра Турчанінова, інших знаних композиторів (це свідчить про гідний виконавський рівень хору Лаври).

За стилістикою церковний спів Почаївської лаври був синтезом давніх традицій обиходного співу (придворний наспів), італійської манери доби класицизму (Максим Березовський, Дмитро Бортнянський) та новітніх тен-

¹ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 412. 1833 р. 7 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1430. 1848–1849 рр. 21 арк.

² Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 578. 1835 р. 3 арк.

³ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 3. Спр. 44. 1833–1835 рр. 28 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 484. 1834–1835 рр. 13 арк.

⁴ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 3. Спр. 111. 1846–1849 рр. 112 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 3. Спр. 124. 1850–1851 рр. 41 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 3. Спр. 128. 1852–1853 рр. 43 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 3198. 1875–1876 рр. 30 арк.

⁵ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 3. Спр. 146. 1891–1894 рр. 85 арк.

⁶ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1459. Арк. 6, 7–8 зв. 1848–1849 рр.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1430. 1848–1849 рр. Арк. 3–4, 5–6 зв., 13–14 зв., 15–16, 18–19, 20. Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1497. 1849 р. Арк. 2–5 зв.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 2. Спр. 628. 1849 р. 14 арк.

денцій німецького романтизму щодо гармонізації лютеранських хоралів, які перейняли композитори Олексій Львов і протоієрей Петро Турчанінов.

У Почаївській лаврі не використовували василіанські богослужбові книги XVIII — першої третини XIX ст. Їх зазвичай вилучали й перепродавали греко-католикам чи колекціонерам¹, хоча іноді знищували². 1835 р. духовний собор перепродав графині Олександрі Браницькій орган, який залишили василіани³. Про тріумфальне звучання останнього неодноразово згадується у Візитаціях Почаївського монастиря 1682–1829 рр.⁴ Про греко-католицькі богослужіння також зазначено на аркушах архівної справи, котра зберігається в Тернополі⁵.

Цікаво, що за василіанського періоду недільні та святкові богослужіння в Почаївському монастирі супроводжувала інструментальна капела. До її складу входили 6 скрипок, 1 альт, 1 віолончель, 5 кларнетів, 4 гобої, 2 фаготи, 4 труби, 4 валторни, інші інструменти (Бочковська, В. Г. 2018, с. 245).

Творча співпраця

Архієрейський хор Почаївського монастиря взаємодіяв з іншими знайними художніми колективами. На 1850-ті рр. припадає його діяльна співпраця з Варшавським єпархіальним хором⁶, на 1860-ті — з Житомирським⁷. До складу зазначених хорів відбирали найкращих хористів Почаївської лаври (як серед хлопчиків, так і з-поміж чоловіків). Духовні консисторії листувалися про це з духовним собором монастиря і, зазвичай, отримували схвальні резолюції та відповіді. За спів в архієрейських хорах Варшавської і Волинської єпархій клірики отримували достойну фінансову винагороду.

¹ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 303. 1831 р. 2 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 3. Спр. 12. 1831 р. 23 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 3. Спр. 3. 1831–1833 рр. 57 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 3. Спр. 45. 1833 р. 28 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 495. 1834–1836 рр. 62 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 496. 1834–1835 рр. 8 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 3. Спр. 68. 1835 р. 6 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 3. Спр. 101. 1842–1847 рр. 26 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 3. 1848–1849 рр. Спр. 118. 21 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 3. Спр. 130. 1853–1856 рр. 82 арк.

² Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 2. Спр. 966. 1867–1871 рр. 62 арк.

³ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 3. Спр. 66. 1835 р. 4 арк.

⁴ Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ф. 231. № 152. 1682–1829 рр. 665 арк. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0004126>

⁵ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 3. Спр. 55. 1834–1837 рр. 84 арк.

⁶ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 2. Спр. 650. 1851–1852 рр. 25 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1902. 1854 р. 9 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2051. 1856 р. 6 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2035. 1856–1857 рр. 18 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2110. 1857–1858 рр. 23 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2219. 1859 р. 35 арк.

⁷ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 2. Спр. 650. 1851–1852 рр. 25 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1902. 1854 р. 9 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2051. 1856 р. 6 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2035. 1856–1857 рр. 18 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2110. 1857–1858 рр. 23 арк.; Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2219. 1859 р. 35 арк.

З деяких архівних матеріалів можна дізнатись імена співаків, запрошених до Варшавського архієрейського хору. В 1851–1852 рр. це Афанасій Ціхоцький, Стефан Лотоцький, Феропонт Гловацький, Олександр Хомитинський, Феодосій Лисицький, Симеон Башуцький, Іларіон Кудрошинський, Платон Квасницький, Мойсей Ганжулевич, Іполит Вечерка, Хрисанф Гречина та Іван Вагоровський¹. 1854 р. серед них були Іван Корчинський, Петро і Костянтин Левицькі (баси), Іван Кулик та Платон Квасницький (тенори), Сильвестр Городецький, Миколай Скалозубов, Ігнатій Долинський і Григорій Захаревич (альти), Яків Подліський, Петро Кремрановський, Костянтин Павлович, Григорій Рибчинський (дисканти чи сопрано)². Хористів могли замінювати у зв'язку з мутацією голосу, поганою поведінкою чи погіршенням професійних співацьких навичок.

1852 р. Почаївського регента Віктора Терлецького запрошено керувати архієрейським хором Волинської єпархії³. З-поміж співаків лаври, відправлених до Житомира 1868 р., Феофіл Лисаковський, Олександр Данилевич, Михайло Турчинський, Мелетій Гвоздиківський, Стахій Жунович, Євстафій Пекарський, Павло Совицький і Павло Петровський (баси), Костянтин Лучинський, Гаврило Свидерський, Наркис Гуторевич, Олександр Ігнатович, Филип Деньковський та Григорій Синьковський (тенори), Матвій Геплинський, Миколай Чучковський, Антон Жукович і Никанор Редзиховський (альти), Ієрофей Плискевич, Захарій Мартишевський, Арсеній Баранович, Платон і Миколай Ковальські, Олександр Калабинович і Євстафій Мартишевський (дисканти, сопрано).

Висновки. 1830–1860-ті рр. — безумовно, один із найяскравіших періодів у славетній історії архієрейського хору Почаївської лаври. Відтоді дійшло чимало імен знаних регентів, а саме: Василя Очковського, диякона Луки Павловського, Віктора Терлецького, Федора Червінського, Стефана Владимирського, Григорія Гловацького, Василя Колядинського та Михайла Пашути. Багато кліриків хору здобували освіту у Волинській духовній семінарії та в Почаївському духовному училищі. Вони студіювали церковні та світські дисципліни, серед яких катехізис, нотний обиходний спів, арифметика, грецька, латинська, слов'янська, російська мови. Співаки безкоштовно проживали та харчувалися в Лаврі, їх забезпечували одягом, взуттям, іншими речами, потрібними для існування.

Основу репертуару хору становив обиходний петербурзький придворний наспів, хоча спочатку в Почаївській лаврі хотіли запровадити киево-печерський розспів. Стиль петербурзького придворного наспіву пов'язаний із українськими народними піснями, київським, грецьким і болгарським наспіва-

¹ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 2. Спр. 650. 1851 р. Арк. 10.

² Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 2035. 1856 р. Арк. 5.

³ Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 1647. 1851–1852 рр. Арк. 11–12 зв.

ми, партесними концертами, унікальним розспівом Києво-Печерської лаври. Архієрейський хор Почаївської лаври мав у репертуарі незмінні гімни Всенічного Бдіння й Літургії Іоанна Златоуста, деякі паралітургійні твори. Часто виконувалися богослужбові опуси й концерти видатних українських композиторів Дмитра Бортнянського та протоієрея Петра Турчанінова. Найвідоміших співаків Почаївської лаври нерідко запрошували до архієрейських хорів Варшавської та Волинської єпархій. Тут їх традиційно дуже шанували.

Архієрейський хор Почаївської лаври — унікальний феномен української музичної культури, де поєдналися вітчизняні й чужоземні традиції, кафедральні та монастирські атрибути, канонічний та авторський типи творчості, літургійні й паралітургійні жанри, середньовічні, барокові, класицистичні та романтичні стильові чинники, сакральна й секулярна виконавські манери.

У подальших публікаціях доцільно відновити історію архієрейського хору Почаївської лаври наступних років його існування. Про них практично відсутні матеріали у Державному архіві Тернопільської області. Варто також детальніше розкрити персоналії найвидатніших регентів і співаків хору. Відомості про них можуть зберігатись у фондах Волинської духовної консисторії, які розподілені між Державними архівами Житомирської (фонд 1; 61859 справ; 1730–1921 рр.)¹ і Волинської областей (фонд 35; 5737 справ; 1703–1946 рр.)².

Амвросий (Лотоцкий), архимандрит. 1886. Сказание историческое о Почаевской Успенской лавре. Почаев.

Бистрицька, Е. 2020. Православне облаштування Почаївської лаври у другій третині XIX ст. *Українське релігієзнавство*. № 92. С. 13–41. <https://doi.org/10.32420/2020.92.2149>
Бойцун, Л. 1998. Духовний собор Почаївської лаври (Ф. 258, Оп. 1–3, Спр. 8213). *Студії з архівної справи та документознавства*. Т. 3. С. 115–119.

Булига, О. С. 2017. Освітні заходи Почаївської лаври (40-і роки XIX ст. — початок 20-х років XX ст.). *Історія релігій в Україні*. Вип. 27. С. 279–287.

Гудима, А. М. 2003. Почаївський монастир в історичній долі українства. Тернопіль: Підручники & посібники.

Гуменюк, Б. О. 2014. Орнаментальне оздоблення інтер'єрів церков Свято-Успенської Почаївської лаври XVIII–XX ст.: історіографія. *Вісник Закарпатського художнього інституту*. Вип. 5. С. 59–63.

Дячок, О. М. 2017. Особливості формування архітектурного ансамблю Почаївської лаври. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Вип. 48. С. 413–418.

Жуковський, Б. 2020. Галицька та карпато-руська традиції церковно-монодійного співу XIX століття (на прикладі монострофних кондаків). *Нова педагогічна думка*. № 1 (101). С. 125–128.

Кізлова, А. А. 2019. Усамітнення в натовпі: соціальні взаємодії братії при шануванні святинях Києво-Печерської Успенської лаври (1786 р. — перші десятиліття XX ст.). *Київ: Гранма*.

¹ Державний архів Житомирської області: Путівник. Житомир: Видаєць О. О. Євенок, 2022.

² Державний архів Волинської області: Путівник. Луцьк: Надстир'я, 2011.

Костюк, Н. О. Матеріали до бібліографії української богослужбово-музичної культури (1801–1916). Київ: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського, 2011.

Костюк, Н. 2018. Українська богослужбова музична культура 1801–1916 років (науково-дидактичний, ужитково-співочий, концертно-виконавський і композиторський аспекти). Київ: Бурого Д. С. Мясюха, Т. 2022. До історії та сучасного стану бібліотеки Свято-Успенської Почаївської лаври. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Вип. 63. С. 251–262. <https://doi.org/10.15407/np.63.251>

Огієнко, І. І. 1961. Фортеця Православ'я на Волині Свята Почаївська лавра. Вінніпег. Перепелюк, О. М. 2021. Церковний спів: навчання та хорове виконавство в Київській єпархії (XIX — початок XX століття). Умань: Сочинський М. М.

Хойнацкий, А. Ф. 1897. Пochaевская Успенская лавра: Историческое описание. Пochaев. Черніхівський, Г. & Балух, В. 2006. Пochaївська Свято-Успенська лавра. Тернопіль: Збруч.

Шамаєва, К. І. 1996. Музична освіта в Україні у першій половині XIX ст. Київ. Шумовський, А. 1962. Поклін Святій Пochaївській лаврі. Торонто: Свято-Володимирське братство.

Dunlop, C. 2000. *The Russian Court Chapel Choir, 1796–1917*. Amsterdam.

Harri, J. 2011. *St. Petersburg Court Chant and the Tradition of Eastern Slavic Church Singing*. Turku.

Amvrosiy (Lototskiy), arkhimandrit. 1886. Skazaniye istoricheskoye o Pochaevskoy Uspenskoj lavre [Historical Tale of the Pochaev Dormition Lavra]. Pochaev. [In Russian].

Bystrytska, E. 2020. Pravoslavne oblashtuvannia Pochaivskoi lavry u druhiu tretyni XIX st. [Orthodox Arrangement of the Pochaiv Lavra in the Second Third of the 19th Century]. *Ukrainske relihiieznavstvo*. № 92. S. 13–41. <https://doi.org/10.32420/2020.92.2149>. [In Ukrainian].

Boitsun, L. 1998. Dukhovnyi sobor Pochaivskoi lavry (f. 258, op. 1–3, spr. 8213) [Spiritual Council of the Pochaiv Lavra (Fond 258, Inventories 1–3, Units 8213)]. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*. T. 3. S. 115–119. [In Ukrainian].

Bulyha, O. S. 2017. Osvitni zakhody Pochaivskoi lavry (40-i roky XIX st. — nachatok 20-kh rokiv XX st.) [Educational Events in Pochaiv Monastery (the 40's of the 19th Century — the Beginning of the 20's of the 20th Century)]. *Istoriia relihii v Ukraini*. Vyp. 27. S. 279–287. [In Ukrainian].

Hudyma, A. M. 2003. Pochaivskiy monastyr v istorychnii doli ukrainstva [Pochaiv Monastery in the Historical Fate of Ukrainians]. Ternopil: Pidruchnyky & posibnyky. [In Ukrainian].

Humeniuk, B. O. 2014. Ornamentalne ozdoblennia inter'ieriv tserkov Sviato-Uspenskoj Pochaivskoi lavry XVIII–XX st.: istoriohrafia [Ornamental Decoration of Interior of Holy Dormition Pochaiv Lavra of the 18th — 20th Centuries: Historiography]. *Visnyk Zakarpatskoho khudozhnogo instytutu*. Vyp. 5. S. 59–63. [In Ukrainian].

Diachok, O. M. 2017. Osoblyvosti formuvannia arkhitekturnoho ansamblju Pochaivskoi lavry [Peculiarities of the Formation of the Architectural Ensemble of the Pochaiv Lavra]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia*. Vyp. 48. S. 413–418. [In Ukrainian].

Zhulkovskiy, B. 2020. Halytska ta karpato-ruska tradytsii tserkovno-monodiinoho spivu XIX stolittia (na prykladi monostrofnykh kondakiv) [Galician and Carpatho-Ruthenian Traditions of Church Monody Singing of the 19th Century (on the Example of Monostrophic Kontakia)]. *Nova pedahohichna dumka*. № 1 (101). S. 125–128. [In Ukrainian].

Kizlova, A. A. 2019. Usamitnennia v natovpi: sotsialni vzaiemodii bratii pry shanovanykh sviatyniakh Kyievo-Pecherskoi Uspenskoj lavry (1786 r. — pershi desiatyllittia XX st.) [Solitude

in the Crowd: Social Interactions of the Brethren at the Revered Shrines of the Kyiv-Pechersk Dormition Lavra (1786 — the First Decades of the 20th Century)]. Kyiv: Hranmna. [In Ukrainian].

Kostiuk, N. O. 2011. Materialy do bibliohrafii ukrainskoi bohosluzhbovo-muzychnoi kultury (1801–1916) [Materials for the Bibliography of Ukrainian Liturgical and Musical Culture (1801–1916)]. Kyiv: Instytut mystetstvoznavstva, folklorystyky ta etnologii imeni M. T. Rylskoho. [In Ukrainian].

Kostiuk, N. 2018. Ukrainska boho sluzhbova muzychna kultura 1801–1916 rokiv (naukovodydaktychnyi, uzhytkovo-spivochyi, kontsertno-vykonavskiy i kompozytorskyi aspekty) [Ukrainian Liturgical Musical Culture 1801–1916 (Scientific and Didactic, Practical and Singing, Concert and Performing and Composer Aspects)]. Kyiv: Buraho D. S. [In Ukrainian].

Miaskova, T. 2022. Do istorii ta suchasnoho stanu biblioteky Sviato-Uspenskoï Pochaivskoi lavry [To the History and Current State of the Library of the Holy Dormition Pochaiv Lavra]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*. Vyp. 63. S. 251–262. [In Ukrainian]. Ohiienko, I. I. 1961. Fortetsia Pravoslaviia na Volyni Sviata Pochaivska lavra [Fortress of Orthodoxy in Volyn Region Holy Pochaiv Lavra]. Vinnipeg. [In Ukrainian].

Perepeliuk, O. M. 2021. Tserkovnyi spiv: navchannia ta khorove vykonavstvo v Kyivskii yeparkhii (XIX — pochatok XX stolittia) [Church Singing: Teaching and Choral Performance in the Kyiv Diocese (19th — Early 20th Centuries)]. Uman: Sochinskyi M. M. [In Ukrainian].

Khoinatskiy, A. F. 1897. Pochaevskaya Uspenskaya lavra: Istoricheskoye opisaniye [Pochaev Dormition Lavra: Historical Description]. Pochaev. [In Russian].

Chernykhivskiy, H. & Baliukh, V. 2006. Pochaivska Sviato-Uspenska lavra [Pochaiv Holy Dormition Lavra]. Ternopil: Zbruch. [In Ukrainian].

Shamaieva, K. I. 1996. Muzychna osvita v Ukraini u pershii polovyni XIX st. [Musical Education in Ukraine in the First Half of the 19th Century]. Kyiv [In Ukrainian].

Shumovskiy, A. 1962. Poklin Sviatii Pochaivskii lavri [A Bow to the Holy Pochaiv Lavra]. Toronto: Sviato-Volodymyrskoe bratstvo. [In Ukrainian].

Dunlop, C. 2000. The Russian Court Chapel Choir, 1796–1917. Amsterdam. [In English].

Harri, J. 2011. St. Petersburg Court Chant and the Tradition of Eastern Slavic Church Singing. Turku. [In English].